

Власенко Інна Вікторівна,
правозахисник, голова
Громадської організації «Закон має Право»
Карпенко Роман Валерійович,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ОСОБИ НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Конституція України заклала підвалини становлення інституту безоплатної правової допомоги, а в редакції Основного Закону від 2 червня 2016 року ст. 59 кожному гарантується право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно. Для реалізації цього конституційного припису було прийнято Закон України від 2 червня 2011 року № 3460 «Про безоплатну правову допомогу», який передбачає надання безоплатної правової допомоги двох видів: безоплатної первинної правової допомоги (ст. 7 цього Закону) та безоплатної вторинної правової допомоги (ст. 13 цього Закону).

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна первинна правова допомога – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг як надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

З огляду на викладене, особа, яка відповідно до цивільного процесуального законодавства звертається до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, може скористатися правовими послугами, які складають безоплатну первинну правову допомогу, лише в частині надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги або іншими видами правових послуг (запитів для отримання необхідної інформації) для підготовки позову. У свою чергу, підготовка позову до суду в рамках первинної правової допомоги неможлива, оскільки позов є процесуальним документом. Своє конституційне право на безоплатну правову допомогу у формі здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах

місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру могли реалізувати такі категорії осіб:– особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб;– діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;– внутрішньо переміщені особи;– громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб, – з питань, пов'язаних з отриманням довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, до моменту отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи;– особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», з моменту подання особою заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, до прийняття остаточного рішення за заявою, а також іноземців та осіб без громадянства, затриманих з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення, з моменту затримання;– ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань;– особи, які перебувають під юрисдикцією України і звернулися для отримання статусу особи, на яку поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», – до моменту прийняття рішення про надання такого статусу;– особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, протягом розгляду справи в суді;– особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, протягом розгляду справи в суді;– особи, реабілітовані відповідно до законодавства України, стосовно питань, пов'язаних з реабілітацією;– право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

На нашу думку, окремо слід зупинитися на порядку подання звернень про надання безоплатної вторинної правової допомоги дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми, які перебувають у

складних життєвих обставинах, дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Так, згідно зі ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», звернення про надання одного з видів правових послуг, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками за місцем фактичного проживання дитини або її законних представників незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Разом із цим, на практиці може скластися ситуація, коли дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, потребує безоплатної вторинної правової допомоги, але її батьки, які є законними представниками, не бажають звертатися разом з дитиною до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

До речі, ч. 2 ст. 29 ЦПК України взагалі передбачає можливість неповнолітньої особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність якої обмежена, особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Проте, суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена. Таким чином, застереження у ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» про законних представників як єдиних можливих суб'єктів звернення про надання одного з видів правових послуг, що стосуються дітей, обмежує право останніх на отримання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному процесі.

У контексті розгляду питання про надання безоплатної вторинної правової допомоги в цивільному процесі, зауважимо, що ч. 1 ст. 12 ЦПК України закріплено право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом, лише для осіб, які беруть участь у справі. До цієї категорії осіб, відповідно до ст. 26 ЦПК України віднесені: у справах позовного провадження – сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб; у справах наказного та окремого провадження – є заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники; у справах про оскарження рішення третейського суду та про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду – учасники третейського розгляду, особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, треті особи, а також представники цих осіб. Слід також звернути увагу, що в ЦПК України ст. 56 передбачена можливість участі в цивільному процесі особи, яка надає правову допомогу. Так, правову допомогу може надавати особа, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги. Разом із цим, аналіз повноважень такого учасника цивільного процесу свідчить, що особа, яка надає правову допомогу відповідно до ст. 56 ЦПК України не є процесуальним представником особи і не володіє всіма правами представника, закріпленими ст. 44 ЦПК України.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що особа, яка отримує безоплатну вторинну правову допомогу, в цивільному процесі, є довірителем своїх процесуальних прав і обов'язків визначеному Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги представникові.

Бібліографічні посилання:

1. Фурса С. Я. Цивільний процес України: академічний курс: підручник. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. 848 с.
2. Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі, затверджені рішенням Ради адвокатів України від 23 вересня 2017 року № 219. URL: https://zib.com.ua/files/2017-09-23-r-zne-219_unba.pdf.
3. Артем'єва Н. Суб'єкти, які надають безоплатну правову допомогу у цивільному судочинстві України. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 5–10.